

Janusz Lemański

Wyroczenie Jahwe kluczem do Deuteronomistycznej Historii królów

Verbum Vitae 4, 295-300

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

WYROCZNIE JAHWE KLUCZEM DO DEUTERONOMISTYCZNEJ HISTORII KRÓLÓW

Ks. Janusz Lemański

Dariusz Dziadosz, *Gli oracoli divini in 1 Sam 8-2 Re 25. Redazione e teologia nella storia deuteronomistica dei re*, Romae 2002 (druk: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej)

Kwestia teologii deuteronomistycznej stanowi od czasów M. Notha po dzień dzisiejszy przedmiot żywołowej dyskusji. W jej ramy wpisuje się także nowa publikacja młodego polskiego biblisty z diecezji przemyskiej, ks. Dariusza Dziadosza. W polskiej bibliografii tematu nie znajdujemy zbyt wielu publikacji, które poruszałyby czy przynajmniej prezentowały współczesny *status quaestionis* tego zagadnienia. Dlatego publikację pracy doktorskiej obronionej na Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie powitać należy z należytą uwagą. Niestety, książka dostępna jest w języku włoskim i zapewne, przynajmniej do czasu jej przetłumaczenia na język polski, nie trafi zbyt szybko do szerokiego grona odbiorców. Tym niemniej dotarła ona, dzięki uprzejmości autora, do polskich biblistów, co pozwala mieć nadzieję, że zawarty w niej materiał szybko zostanie przyswojony przez rodzimą biblistykę.

Autor zaczyna swoje badania od krótkiej, może aż nadto, prezentacji historii poszukiwań w dziedzinie badań nad dziełem określanym umownie jako deuteronomistyczne (ss. 7-9). Podkreśla następnie swoje zainteresowanie tzw. wyroczniami Jahwe, wypowiedzianymi zwykle przez proroków, które rozsiane są w wielu miejscach opowiadanej przez autora(ów) deuteronomistycznych historii powstania i upadku monarchii w Izraelu. Pole jego poszukiwań zatem ogranicza się do Ksiąg Samuela i Ksiąg Królewskich stanowiących tylko część dzie-

ła deuteronomistycznego. Zubaża to niewątpliwie perspektywę tego spojrzenia, ale stanowi zarazem przyczynek do dalszych poszukiwań miejsca i roli wyroczni Bożych w całościowo pojętym kompleksie deuteronomistycznym.

Główny cel, jaki stawia przed sobą autor monografii, to zdefiniowanie roli wyroczni Jahwe w kontekście redakcji i teologii całej historii monarchii i jej komponentów (s. 10). Ramy dla swych poszukiwań zacieśnia więc do 1 Sm 8 – 2 Krl 25. Tu jednak można byłoby postawić pytanie: czy wcześniejsze rozdziały nie stanowią równie istotnego wprowadzenia do historii początków monarchii opowiedzianej w toku dalszej narracji, i w związku z tym, czy nie należałoby wziąć pod uwagę także wyroczni z 1 Sm 2,27-36? Autor jednak nie podejmuje tego problemu. Stara się wyselekcjonować wszystkie wyrocznie i usystematyzować je stosując klucz treści i formy. Czyni to, jak sam pisze (s. 10), po to, aby odkryć najpierw ich oryginalne przesłanie, a następnie sens i cel późniejszych interwencji redakcyjnych. Niejako w założeniu przyjmuje, że proces reinterpretacji wyroczni Jahwe nie miał charakteru przypadkowego, lecz stanowił przemyślaną i zaprogramowaną rewizję teologiczną, nadającą tym *passusom* nowy, często szerszy od oryginalnego sens teologiczny.

Teksty biblijne stanowiące podstawę jego rozważań doczekały się wielu analiz, nikt jednak, uważa autor, nie zajął się rozważeniem roli *wyroczni Jahwe* jako gatunku literackiego w kontekście całej historii deuteronomistycznej (s. 12). W pierwszym etapie swoich poszukiwań ks. Dziadosz posługuje się więc z konieczności metodą diachroniczną, podkreślając wagę i znaczenie, jakie gatunek literacki *wyroczni Jahwe* odegrał w strukturyzacji dzieła deuteronomistycznego. W ostatnim etapie swojej pracy używa natomiast metody synchronicznej starając się odkryć, jaką rolę *wyrocznie Jahwe* w swej ostatecznej formie pełnią w obecnym kształcie dzieła deuteronomistycznego (s. 13)

Praca ks. Dziadosza składa się z trzech zasadniczych części. W części pierwszej (ss. 17-188) autor próbuje dokonać roboczego podziału wyselekcjonowanych przez sie-

bie wyroczni. Podstawowym kryterium tego podziału jest różnica w ich formie i treści. Wydziela różne grupy wyroczni. O przynależności danej wyroczni do takiej albo innej grupy decyduje to, czy i na ile wyrocznia ta stanowi decyzję Jahwe i wynika z Jego własnej inicjatywy. Pierwsza część pracy obejmuje trzy rozdziały.

W podsumowaniu swoich poszukiwań z pierwszych dwóch rozdziałów (ss. 114-116) autor wyciąga następujące wnioski: a) wyrocznie zawsze stanowią część wypowiedzi proroka; b) czasem można z nich wyodrębnić oryginalną formę, dotyczy to zwłaszcza wypowiedzi w kontekście wojny; c) wyrocznie stanowią świadectwo aktywnej obecności proroków w życiu polityczno-religijnym narodu; d) obecna forma większości z tych wypowiedzi to efekt długotrwałej pracy redakcyjnej; e) ich przesłanie jest zawsze pozytywne, stanowią pomoc Boga w konkretnych kryzysowych sytuacjach (wojna, choroba, klęski naturalne, kara korygująca postępowanie).

Rozdział 3 stanowią wypowiedzi zawierające negatywną ocenę ze strony Jahwe wyrażoną wobec królów Izraela i Judy. Autor zwraca uwagę na trudności w związku z podziałem tych wyroczni. Klucz dla ich usystematyzowania znajduje jednak posługując się kryterium treści. Wyróżnia tu zatem wyrocznie związane z przekroczeniem Prawa Bożego lub uzurpowaniem sobie praw Boga ze strony króla; wyrocznie dotyczące grzechów królów związanych z idolatrią lub kultem; nadużyć moralnych niektórych władców; oraz przesłania Jahwe do narodów Izraela i Judy.

Na podstawie swoich poszukiwań ks. Dziadosz zauważa, iż można wyróżnić wyraźnie dwie zasadnicze perspektywy zmian redakcyjnych dokonanych w rozważanych wcześniej wyroczniach: jedną wynikającą z czysto świeckiego spojrzenia na monarchię i drugą narodowo-religijna związaną z późniejszą transformacją systemu politycznego Izraela w model teokratyczny (s. 187).

W drugiej części (ss. 189-246), stanowiącej zarazem czwarty rozdział monografii, wyszczególnia natomiast te wyrocznie, które są rodzajem konsultacji z Jahwe, sta-

nowią zatem **odpowiedź na zapytanie ze strony władcy**. Pierwsza grupa obejmuje te wyrocznie, w których Bóg odpowiada na pytania w czasach powstawania monarchii oraz w związku z elekcją niektórych królów; angażując się po stronie jednego z władców (rozdz. 1-2) lub wyrażając dezaprobatę wobec postępowania króla (rozdz. 3). Wyróżnia tu – jak widać – dwie zasadnicze grupy wyroczni. Do pierwszej zalicza konsultowanie Jahwe poprzez użycie specjalnych przedmiotów: urim, tummim lub efodu. Ta grupa wypowiedzi prorockich, związana z czasami Saula i Dawda, pojawia się przede wszystkim w kontekście wojny. Druga zaś to konsultacje związane z osobami proroków i konteksty, w których występują wyrocznie są różne: wojna, choroba, kryzys religijny lub polityczny. Metoda analizy jest diachroniczna, podobnie, jak w poprzedniej części.

Część trzecia (ss. 247-293), obejmująca zarazem rozdział piąty pracy stanowi, w zamyśle autora, nowy element w badaniach nad teologią deuteronomistyczną. Analizy dokonane w dwóch pierwszych częściach pozwalają autorowi odkryć wieloetapowość rozwoju i reinterpretacji większości z rozważanych przez siebie wyroczni, jak również sprecyzować cele i motywy poszczególnych interwencji redakcyjnych. Zmienia teraz metodę z diachronicznej na synchroniczną i próbuje rozważyć analizowane wcześniej perykopy w kontekście całościowej deuteronomistycznej wersji historii monarchii. Ten etap poszukiwań ma więc charakter konkluzyjny. O ile dotąd poszukiwania koncentrowały się na analizie zawartości, gatunku literackiego oraz związku poszczególnych wyroczni z ich środowiskiem powstania oraz najbliższym kontekstem literackim i teologicznym, o tyle teraz autor stara się rozpatrzeć te związki w optyce całościowej perspektywy teologicznej dzieła deuteronomistycznego.

Autor monografii rozwija swoje analizy synchroniczne w trzech kierunkach. Najpierw pokazuje zmiany oryginalnych form literackich mające na celu precyzyjne założenia kolejnych całościowych redakcji historii monarchii. Następnie, uwypukla rodzaj związku, jaki tworzy się

między poszczególnymi wyroczniami i innymi tradycjami, obecnymi w opowiadaniu o losach królestwa Izraela i Judy. Wreszcie, stara się pokazać ciągłość linii teologicznej wewnątrz deuteronomistycznej historii monarchii. W ten sposób osiąga postawiony sobie na początku cel swej pracy: pokazuje rolę wyroczni Bożych w ramach struktury teologicznej i redakcyjnej dzieła deuteronomistycznego.

Poza próbą całościowego wyjaśnienia koncepcji teologicznej redaktorów deuteronomistycznych, najistotniejsze są tu końcowe fragmenty tych analiz (ss. 272-282). Autor wychodzi od przypomnienia hipotezy M. Notha o jednym autorze deuteronomistycznym. Wyraża następnie pogląd, że choć z jednej strony założenie niemieckiego egzegety nie jest dziś do utrzymania w swej pierwotnej wersji, albowiem choćby już jego własne analizy z rozdziałów 1-4 pokazują wieloetapowy i wielotorowy rozwój poszczególnych perykop obecnych w aktualnym tekście deuteronomistycznej historii monarchii, to z drugiej strony nie musi to oznaczać zupełnego odrzucenia tej hipotezy, a jedynie jej modyfikację. W historii monarchii, tak jak ją znajdujemy dzisiaj w Biblii, zauważa egzegeta, można bowiem wyłuskać wspólne i charakterystyczne dla teologii deuteronomistycznej elementy pozwalające na postrzeganie ostatecznej całości jako efekt pracy, która wyszła spod ręki jednego redaktora deuteronomistycznego (s. 276). Egzegeta podkreśla w końcu (ss. 283-293), że celem redakcji deuteronomistycznej nie było opowiadanie historii w sensie informacyjnym z komentarzem na temat systemu monarchicznego w Izraelu i Judzie, lecz **teologiczna reinterpretacja historii ocenianej przez pryzmat słowa Bożego**. W ten sposób autor podkreśla wagę poszczególnych wyroczni Jahwe w optyce generalnej i ostatecznej redakcji dzieła deuteronomistycznego. Całość badań kończy ujęta w siedmiu punktach konkluzja generalna, która bardzo dobrze podsumowuje rezultaty poszukiwań (s. 295-299).

Zaletą pracy, co coraz rzadziej zdarza się w polskich publikacjach teologicznych, jest nie tylko bogata bibliografia (ss. 301-348) posegregowana według klucza: ko-

mentarze, monografie, artykuły, ale także załączony indeks autorów (ss. 349-356) i indeks miejsc biblijnych cytowanych w pracy (ss. 357-382). Niewielkim, lecz istotnym błędem wydaje się być brak chronologii w cytowaniu większej ilości publikacji w przypisach, co jest kłopotliwe zwłaszcza, gdy autor prezentuje skrócony stan badań jakiegось szczegółowego problemu. W analizach dokonanych metodą diachroniczną autor darzy dużym zaufaniem cytowanych przez siebie egzegetów. Zasadniczym celem własnych badań autora jest analiza synchroniczna. Osiągnął go w pełni i wniósł wielki wkład do skarbcza naukowej wiedzy o procesie redakcji historii deuteronomistycznej i teologii tej wielkiej części Biblii hebrajskiej. Może jedynie nieco na wyrost posługuje się pojęciem „całościowej teologii deuteronomistycznej”, zważywszy, że rozważa tylko jej mały fragment dotyczący historii monarchii (1 Sm 8-2 Krl 25).

Praca, co warto pokreślić raz jeszcze, jest cennym wkładem w światowe badania nad historią i teologią deuteronomistyczną. Jej bogata i aktualna bibliografia, jak też propozycje systematyzacji poszczególnych wyroczni, wnioski dotyczące roli wyroczni Jahwe w kompozycji historii deuteronomistycznej stanowią mogą podstawę do dalszych poszukiwań. Dla wykładowców biblistyki i biblistów prowadzących samodzielne badania stanowi niewątpliwie lekturę ważną i konieczną!